

„Mire a levelek lehullanak, katonáink hazatérnek”

Az I. világháborúra emlékező kiállítás
az esztergomi Szent Adalbert Központban

■ A Nagy Háború. Tömören így emlegették a borzalmas pusztulás után visszatérők éppen úgy, mint a korabeli újságok, az értelmezők, majd a történészek. Egészen addig, amíg a magyarok számára végzetesnek mondható versailles-i, a Nagy-Trianon palotában 1920. június 4-én aláírt békeszerződés után alig két évtizeddel ki nem tört a második világháború. Az

első hivatalosan 1914–1918 között tartott, de az azóta szinte már közbeszéddé váló történelmi feltárások nyomán tudvalévő, hogy a kirobbanásához a nagyhatalmak egymás közötti versengése vezetett, az akkorig már gyengülőben lévő Habsburg-dinasztia megbuktatásának céljával. S a végét is e hatalmak háborús veszteségeik miatt bekövetkező gazdasági kimerülése

Hauser Beáta:
Tábori mise /
Beáta Hauser:
Field Mass
[2015]

papír, ceruzarajz /
paper, pencil
[70x100 cm]

Fotó: Alapfű László

Fotó: Alapty László

Bakos István:
Isonzó, 1915 /
István Bakos:
Isonzo, 1915
 [2015] vászon, print /
 canvas, print
 [105x157 cm]

hozta el. De a terület- és a zsákmányszerzés piszkos alkui, a növekvő nyomor már akkor magában hordozta a következő háború kirobbanásának lehetőségét.

2014-ben, a százéves évfordulón szokatlanul terjedelmes visszaemlékezések jelentek meg az interneten is, amellett, hogy a Nagy Háborúra kiadványokkal, történészkonferenciákkal, kiállításokkal emlékeztek Európa-szerte, akárcsak Magyarországon. A Magyar Művészeti Akadémia (MMA) művészeti tagozatainak szervezésében is több rendezvény és kiállítás született. Az Iparművészeti és Tervezőművészeti Tagozatban Kókay Krisztina textilművész, grafikus már 2012–2013-ban felvetette egy a Nagy Háborúra emlékező iparművészeti-képzőművészeti kiállítás gondolatát, majd a megvalósítását – lévén ő esztergomi születésű – az esztergomi Szent Adalbert Központban elő is készítette. Az MMA Képzőművészeti Tagozata azonban a kiállítási témát időközben már lekötötte 2014-re a

Pesti Vigadó épületében. Így az esztergomi kiállítás egy évvel később jött létre. De a hosszan, négy évig zajló háborúra való emlékezés sajnos aktuális maradt. Jól mutatja ezt például a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének Veszprémi Csoportja és a Keresztény Katonák Szövetsége által a veszprémi Érseki Palotában 2015. október 16-án rendezett nagyszabású konferencia tartalma és időpontja is. Itt a két szervezetnek a *Test és lélek a Nagy Háborúban* címmel megrendezett nagylélegzetű, kiváló előadókkal szervezett konferenciáján huszonheten elemezték a tábori lelkészet, a római katolikus egyház, az irodalom és a művészet, az egészségügy, a betegápoló szerzetesrendek szerepét, egészen eljutva a katonáorvoslás és a tábori lelkészség jelenkori szerepéig.

Mert háborúk sajnos ma is vannak.

Éppen ezért számomra különös jelentőséggel bírt az az Esztergomban, két helyszínen is rendezett visz-

Sára Ernő:
1914–1918,
A NAGYAPÁM
EMLÉKÉRE /
Ernő Sára:
1914–1918,
IN MEMORY
OF MY GRANDFATHER
 [2015] *elektrográfia /*
electrography
 [140x100 cm]

Fotó: Sára Ernő

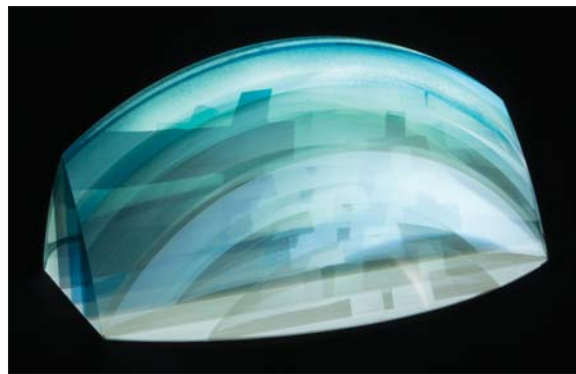

szaelemlékező kiállítás, amelynek az MMA iparművészeti tagozatának képviselőjében Kókay Krisztina kurátor és Keppel Márton művészettörténész volt a szervezője. Mind az előkészületek, mind a rendezés, a megnyitók és természetesen maguk a felkérésre beadott művek számos tanulsággal szolgáltak.

Nem véletlen, hogy mielőtt a Szent Adalbert Központ csoportos tárlatára „ment fel a hegyre” a látogató, előbb a Kákonyi Asztrik Kortárs Galériába térhetett be, ahol Prutkay Péter képzőművész kiállítását találta. Ismert, hogy Prutkay évtizedek óta, szinte mániákusan gyűjti a háborús relikviákat, fotókat, tőlényeket, golyókat, kis és nagy érdemrendeket, szalagokat, képecskéket, gombokat, levelezőlapokat és számtalan emléktárgyat, amelyekből sajátos, melankóliájuk ellenére riasztó kompozíciókat alkot. Ezeket gyönyörűen keretezett dobozokba helyezi, s így a

kollekciónak egésze tömény, néma sikollyá válik. Íme az ember pusztításra való precíz és gondos felkészülése, majd dicsősége, rekviemjei és az emlékezésekben tárgyiasult sajátos halotti kultusza! A galéria vezetője Keppel Dániel, a Temesvári Pelbártról elnevezett gimnázium tanára. A kiállítást megnyitó Keppel Márton sokoldalúan elemezte a művész munkásságának e szakaszában alkalmazott doboz ikonográfiai értelmezését, az egykori katonák és hadifoglyok kínkeservből születő fabrikálásainak lélektanát, a gyilkos eszközök használati tárgyakká átlényegítését stb. Majd a művész alkotásait nemzetközi kontextusba illesztve, mintegy zárásképpen, a dobozolásra visszatérve érdekes megállapításra jutott: „...hadd hívjam fel a figyelmet egy jellegzetesen kelet-európai szellemi irányvonalra a képzőművészetben. Ez a zártság. A keretek közé szorítózkodás. Meglátásom szerint ez a szabadság hiányából fakad, amelyet jelen aktualitásunktól visszatekintve a kiállítás megidézett idejére, sajnos a történelem igazol.” A két kiállítás nem csupán tematikájában, hanem – különösen a megnyitás alkalmával – dramaturgiaiailag is kapcsolódott egymáshoz. A boltíves galériában ugyanis a gimnázium fiúkórusa, Pálmai Árpád fiatal énektanár vezényletével, a Nagy Háború idejéből való katonadalokat énekelt, s így ezek, a fiatal emberek hangján, Prutkay Péter műveinek közelségében, szinte „szellemidézéssel” értek föl.

Bohus Zoltán: Keresztek / Zoltán Bohus: Crosses
 [2015] *üveg, ragasztott, csiszolt, polírozott /*
glass, laminated, ground, polished [16x32x22 cm]

Fotó: Bohus Réka

Fotó: Baráth Ferenc

A Szent Adalbert Központban mintegy negyven kortárs képző- és iparművész, többségében erre az alkalomra készült alkotásával, a látvány különféle eszközeivel „mondta el” reflexióit. Ehhez a művészi tállalkozáshoz is, amint jól tudjuk, kellene az olyan inspiráló személyiségek, akiknek a hívó szavára bizalommal reagálnak az érzékeny alkotók. Kókay Krisztina kurátor a megnyitóra pontosan, szépen megjelent katalógusban a következőket írta: „Az én dolgom az volt, hogy megkeressem, megtaláljam a gondolatokat, a szíveket, a lelkeket, és összekössem... De először a lélek kapuját kellett megtalálnom és elérnem, hogy az kitárulkozzon mindannyiunk örömére, mert valami öröm mégis csak van abban, ha egymás kezét fogva, együtt törlesztünk valamit, mert adósok voltunk és vagyunk azzal, hogyan adjuk tovább az utánunk következő generációknak azt,

amit mi tudunk, ballottunk és tudbatunk. Tebát nagy a felelősségünk. De előbb tisztázni kell a dolgokat, a történeteket és a történetekhez való viszonyunkat. Titkokat kell feltárni, a tudatlanságot megszüntetni.”

Az eredetileg Szerbia ellen indított háborúba küldött, kezdetben még a honvédelem lelkesedésével harcba induló katonák hamarosan több száz kilométernyi hosszú árokrendszerben találták magukat. A háborút indító hatalmak a korabeli ipari termelés teljes kapacitását a haditechnika szolgálatába állították, nem tudván felmérni azt, hogy ezzel a hatalmas fegyverzettel a milliós tömeghadseregek korában nem lehet gyors győzelmeket aratni – fogalmazta meg a tévedések számos okai közül az egyiket Négyesi Lajos hadtörténész a kiállítás katalógusának előszavában. „A tágas csatateretek és színes egyenruhák a múlt kódébe vesztek. A mindennapi élet szintere egy néhány négyzetméteres üreg vagy fabarakk volt. Csukaszürke egyenruhák, gránátok szaggatta nyers föld, kormos gerendák. [...] Az állandó életveszélyben, a folyamatos tűzértségi tűzben

Fotó: Alapfy László

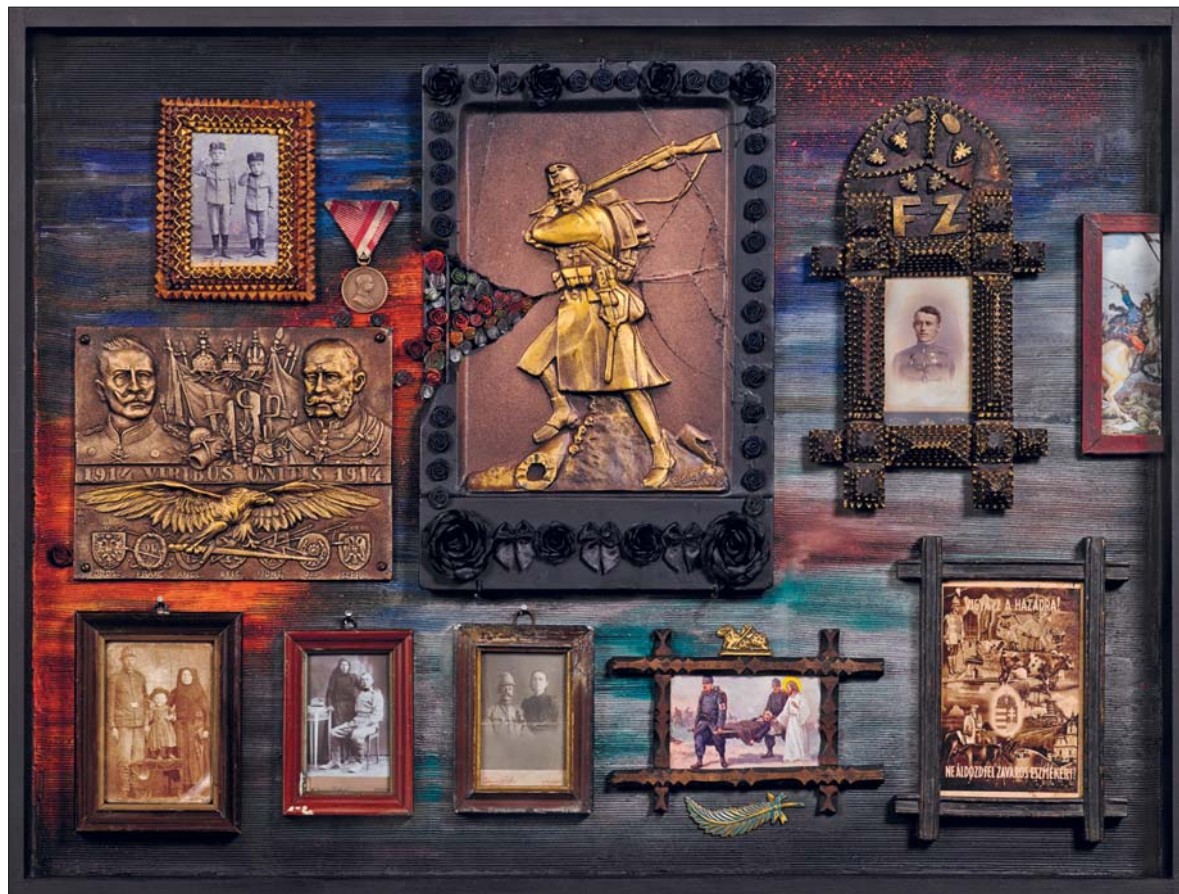
Baráth Ferenc:
Mire a levelek lehullanak, a katonák hazatérnek / Ferenc Baráth: 'You will be home before the leaves fall from the trees'
[2015] *papír, nyomat / paper, print*
[100x70 cm]

Fekete György:
Nagyapám Sarajevóban, 1917. szeptember 17. / György Fekete: My Grandfather in Sarajevo, 17 September, 1917
[2015] *fa, fém, fotó, üveg, mozaik- és kollázstechnika / wood, metal, photo, mosaic and collage techniques*
[52x42 cm]

**Prutkay Péter:
I. világháborús hősök
emlékére /
Péter Prutkay:
In Memory
of the Heroes Fallen
in World War I**

[2014] *vegyes technika
/ miscellaneous
techniques*
[60x80 cm]

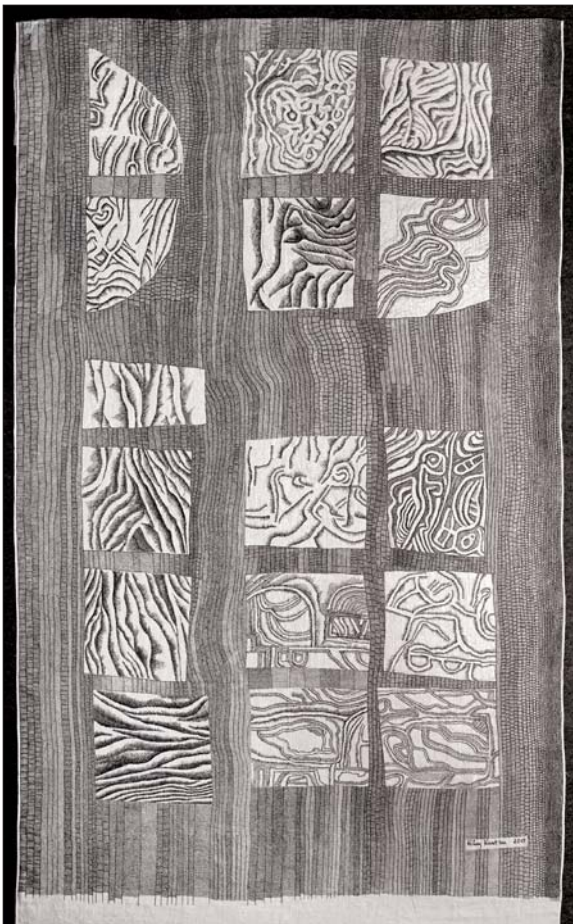

Fotó: Alapfy László

már nem volt elég a személyes bátorság, az egyedüli cél a túlélés maradt” – írja. Az idegen földek mocsaraiban, gleccserein, kopár szikláin, fegyvertelen, mélységes elhagyatottságban, kegyetlen öldöklések közepette pusztultak el férfiak ezrei. A mai utódok, különösen, ha művészek, nyilvánvalóan ezeket az átélhető drámai helyzeteket tudták eszközeik sokféleségével, egyéni stílusuk formai nyelvén megragadni. A katalógusban Keppel Márton joggal állapította meg, hogy a „legtöbb alkotó a lelki és a fizikai fájdalom kifejezését igyekezett megragadni, és magas érzelmi hőfokon égve azonosulni a felmenők élményeiből táplálkozó vagy meditatív elképzelésből fakadó belső képi benyomásokkal”.

Valóban, azok a magyar kortárs művészek, akik (más

polgárokhoz hasonlóan) a történelmi események tudatos elhallgattatásának elmúlt évtizedeiben nőttek fel, szinte közönyössé váltak a régmúlt idők eseményei iránt, vagy éppen igyekeztek – saját ismert családi történeteik ellenére – mélyen elfeledtetni személyes élményeiket. Ezzel a felkéréssel lehetőségük nyílt az évtizedes távolságból előkerült élmények katarziséval legalább mai emlékképeiket megalkotni. Egy-egy ilyen művészeti vállalkozás sokféle további hatást is kivált. Kókay Krisztina utólagos értékelése szerint ennek a kiállításnak több olyan árnyalata is megtapasztalható volt, amelyeket – ő is alkotó lévén – érzékeny megértéssel és tanulságul jegyzett meg. A művész fantáziája sem áll le egy-egy mű befejezése-

kor, sőt, éppen a dolgok továbbgondolására, variációkra, esetleg újabb alkotásokra készíti. Kókay Krisztina olyan művészeket is felkért, akik nem tagjai a Magyar Művészeti Akadémiának, vagy a fiatalabb korosztályhoz tartoznak, és olyanokat is, akik ritkán vagy alig szerepelnek a szokásos fővárosi forgatagban, illetve természetesen nem ragaszkodott a hagyományos „iparművészeti” kategorizáláshoz sem. Több festő- és szobrászművész küldte el szívesen a felkérésére a munkáit – így a ritka személyes szellemi, illetve emberi találkozások további ajándékával maguk a művészek is gazdagították egymást. Többen voltak hálásak azért, hogy az évtizedek óta bennük szunnyadt

„adósságérzetet” most kiadhatták magukból a magalkotott művükön keresztül. Mint például az egyik festőművész, aki azt a szomszédjától hallott történetet festette meg „végre”, amikor az hősiiesen kihozta a golyózáporból a sebesült katonatársát. Az egyik szobrász az édesapja írásait előkeresve, ezt a kiállítási felkérést egyfajta „feloldozásnak” tekintette, mintegy emlékművet alkotván a család hőseinek. A szembesülés és a szembesítés a közönyösséggel, a titkok napvilágra hozása, mind egy-egy felkiáltójellé, tiltakozássá válhatnak a háború értelmetlenségével szemben. A tágas kiállítóteremben a megnyitó közönsége tanúja lehetett egy szép szimbolikus eseménynek is, amikor előlépett Kókay Krisztina egy rég nem látott volt osztálytársa, akinek a nagyapja, Tscheik Ernő Elemér egykori rajztanár és festő együtt raboskodott Gyóni Gézával a szibériai krasznojarszki fogolytáborban – erről a korábban említett veszprémi konferencián Toldi Éva irodalomtanár és újságíró adott elő. Tscheik a raboskodás alatt egy portrét is rajzolt a költőről, Kókay Krisztina egy különleges papírra nyomtatta ezt az egyébként a Gyóni-verseskötetekben is látható portrét, a lapra az unoka, Torkos Ildikó pár üdvözlő szót írt, és mintegy köszöntésül átadta a költő *Csak egy éjszakára...* című versét elszavaló Horányi László színésznek. Így vált ez a gesztus generációk és művészeti alkotások, meghaltak és élők közötti, évtizedeket átívelő kapocsá.

A Nagy Háborúra emlékező, az esztergomi Szent Adalbert Központban rendezett kiállításon Bíró László tábori püspök beszédében azt mondta: „Ez a kiállítás emlékeztet. [...] Ez a kiállítás párbeszédre hív. [...] Ez a kiállítás a művészet különböző műfajaival, eszközeivel, formáival a közjó szolgálatára hív.”

Talán bizakodjunk nehéz időkben a művészet erejében.

DVORSZKY HEDVIG
művészettörténész

(„Mire a levelek lebulanak, katonáink bazatérnek!” I. világháborúra emlékező kiállítás. Szent Adalbert Központ, Esztergom, 2015. október 15. – november 22. – V. Prutkay Péter *A Nagy Háború, Hősök emlékére* című kiállítása. Kákonyi Asztrik Kortárs Galéria, Esztergom, 2015. október 15. – november 30.)

Kókay Krisztina:
Golyózápor Przemyslnél
/ Krisztina Kókay:
Drift of Bullets
at Przemysl
[2015] *festett vászon /*
printed canvas
[240x150 cm]

